

Byen, smitten og den delelige krop

Af Mikkel Bille & Mikkel Thelle

Med virusudbruddet i Danmark i marts 2020 sker en ændring af byrummet, dets genstande og brugere. Byboernes forestillinger om sig selv ændrer sig, særligt angående den kropslige afgræsning og kontrol. Kroppen deles på radikal vis med andre, og smitten problematiserer forestillingen om den etisk og biologisk sammenhængende krop, der knytter sig til vores hverdagsliv i byen. Dette viser sig i en række interviews med københavnere og aarhusianere fra begyndelsen af COVID-udbruddet.

Introduktion

Lige efter COVID-19 udbruddet begyndte herhjemme, satte vi os sammen som antropolog og historiker for at forstå hvad smitten gør ved oplevelsen af byen, og lavede en akut dataindsamling. Med hjælp fra antropologerne Ida Klaaborg, Mie Larsen, Josephine Trojahn og Malthe Lehrman gennemførte vi interviews med 40 aarhusianere og københavnere fra karantænenes første dag 16. marts indtil starten af maj. I denne artikel vil vi udfolde tre af de mest fremtrædende temaer i materialet indtil videre, nemlig forestillinger om risiko i byen, forholdet mellem selv og andre og slutteligt om den måde skyld og skam indgår i at fastlægge, hvor grænsen for grænseoverskridende handlinger går.

Da den 41-årige alenemor Tina støder på en emballage af pap i supermarkedet, gør hun intuitivt sine hænder ekstra rene bagefter. Hun fortæller hvordan hun oplevede en større risiko i det opsugende og uigennemskuelige pap end på de glatte overflader på plastic, glas og metal, hun ellers køber ind. Her må smitten kunne overleve længe, tænker hun. Med COVID-19 trængte helt almindelige ting sig på som potentielle smitekilder. Det enkelte menneske er ikke blot et afgrænset individ i en krop, men er 'deleligt' – et 'divid'. Begrebet divid har været diskuteret i antropologien særligt

Håb og fortvivelse om hvad fremtiden bringer. Foto: Ida Lerche Klaaborg.

baseret på studier i Indien af McKim Marriott i 1970erne og ikke mindst med Marilyn Stratherns arbejde fra Melanesien i slutningen af 1980erne og frem. Begrebet blev brugt til at beskrive forskellen på en vestlig og en ikke-vestlig personforståelse (og blev mødt med kritik for netop denne distinktion). I modsætning til et individ er et individ ikke afgrænset af sin egen fysiske krop, men formet af udvekslinger med omverdenen. Et individ kan i denne forstand være spredt ud i andre ting og kroppe, eksempelvis i spor på håndtag, i luften, og i pappet. Pappet i sig selv har en stofflighed, som Tina oplever som en farligere smittebærer end andre ting. Det viste sig ved krisens begyndelse, at ny adfærd afføder

nye normer, hvor alle på samme tid er såvel udsatte som potentielle smittebærere. Relationer til hverdagsgenstande og andre mennesker skal altså forstås på ny, hvor risiko bliver et omdrejningspunkt.

Spørgsmål om hvad der er risikabelt, hvor risikabelt det er, hvad der skal gøres ved det, og de politiske implikationer disse valg har, er forankret i sociale verdener, snarere end i objektive kriterier for fare. I flere værker beskriver antropologen Mary Douglas, hvordan risiko handler om bebrejdelse, inklusiv selvbebrejdelse. Det at bebrejde andre, eller sig selv, er en måde at håndtere risiko på. Bebrejdelsen styrker afsender, stigmatiserer, ekskluderer modtager og gør implicit personer og grupper

til ofre på måder, der genererer ansvarlighed og dermed fokuserer på nogle – frem for alle – farer. Intet placerer kulturel splittelse så centralt i borgernes bevidsthed som hygiejne og kropslig risiko, siger Douglas blandt andet, og forskellige urbane grupper fordeler sig efter deres indstilling til kroppens sårbarhed.

Kropslig afstand har haft en central rolle i den politiske håndtering af krisen, mens det vi kalder *den delelige krop*, kommer i centrum for håndteringen af det levede liv, der opleves, i dette tilfælde i byen. Vi efterlader spor af vores kroppe som potentiel materiel smitte overalt. Som gammel cigaretrøg eller den lumre lugt af prut i et lokale er folk blevet opmærksomme på kroppens efterladenskaber, men med COVID-19 bare uden samme sanselige spor. Et håndtag kan være en forbindelse mellem en selv og en anden, to dage tidligere forbigående, krop, der med sprit, vand eller kropslig disciplin skal undgås.

Byen og smitten

Karakteristisk for COVID-19 er en grundlæggende usikkerhed om, hvor smitten er, udover at den overføres i dråbeform. Usikkerhed om smitten bliver forstærket af smittens inkubationstid, hvor man kan smitte længe uden at have symptomer. Det gør andre menneskers kroppe til usikre objekter, særligt hænder og ansigt. Det betyder, at de ting, der omgiver os træder frem i forskellige relationer. Der er de ting der spreder smitten, hvilket i dette tilfælde gælder næsten alt, særligt kroppe og væsker. Der er de ting, der markerer smittens potentielle tilstedeværelse – skilte, tape, mundbind, håndspritdispenser, låste toiletter og fjernede offentlige bænke og stole. Der er hvide telte, klinikker og teststeder, der hjælper med at afsløre smitten, og endelig de ting der lindrer eller fjerner smitten, såsom håndsprit, sæbe og medicin.

Vi møder den 47-årige arbejdsløse Andrea, der ikke kunne få fat i håndsprit den første halvanden uge efter nedlukningen i marts. Hun forsøgte at undgå at åbne skraldespande med hånden, men brugte andre lemmer eller fandt noget at gøre det med, og opbyggede gradvist en angst omkring berøring i byen. En selvovervågning af kropslige vaner opstod, særligt omkring hænder til ansigt. Men denne berøringsangst gav også problemer, når hun ville nyde frisk luft. Dels var der mange mennesker på gaden i brokvartererne i København, dels var aflåste offentlige toiletter et problem. Flere af vores deltagere udviklede således hurtigt en sensorisk taktik, hvor de ikke længere rører ved ting i supermarkedet som del af beslutningsprocessen, men kigger, udvælger og rører alene den udvalgte genstand. Andre havde meget klare materielle strategier, såsom brugen af handsker når der skal holdes i gelænder, eller de bruger den ene hånd til potentielt "urene" genstande og den anden til det "rene", såsom telefon, pung og at klø sig. Som den indiske historiker Dipesh Chakrabarty skriver, er den gamle asiatiske vane med at skelne rene fra urene kropsdele nu med corona blevet genintroduceret i

Parker er ikke et forsamlingssted. Foto: Ida Lerche Klaaborg.

Vesten. Men vaner er svære at ændre, og flere beskriver med ærgrelse, hvordan de har opretholdt en skarp adskillelse, men så i et øjeblikks forglemmelse lader rene og urene zoner kollideres. Det kan eksempelvis være at lade rejsekortet eller dankortet røre aflæseren, og derefter lægge kortet ned i pun-gen. Hænderne bliver kroppens farligste lemmer, og der bliver allerede helt tidligt i nedlukningen eksplosiv opmærksomhed omkring deres berøringsflader. Det er altså ikke bare mennesker, der spreder deres krop ud i byrummet, men netop dankortet er et eksempel på hvordan genstande smitter hinanden og må holdes adskilt. Det er dog ikke alene overladt til den enkelte

person at navigere denne nye by. Bænksæt bliver vendt om for at udelukke møder, antalsbegrænsninger i butikker, skilte og tapestrimler afgrænser handlerum.

Byens materialitet er dermed påtrængende som potentielt bindeled mellem smittede personer, men byrummet opleves samtidig sensorisk anderledes. Karantænen gjorde således særligt indtryk på den 27-årige bartender Martin, når han havde været ude og opleve byen om aftenen. Som mange andre oplevede han en “små-apokalyptisk” stemning, hvor fraværet af lyd fra biler og fly har sat et markant aftryk på byen, ligesom for eksempel mørket i vinduerne, hvor beboerne er rejst ud af byen. Men mest af alt er den fysiske afstand belastende, forklarer han, og fortsætter:

“Åhhh. Det er jo bare hele tiden en indre kamp, som er enormt hæmmende. Det tynger og man bliver træt af det. Det er den der træthed af hele tiden at skulle have det i baghovedet, der gør det svært at være, altså være til. Det bedste tænker jeg er, lige at isolere sig udenfor byen og så komme tilbage. Jeg har bare brug for et åndehul [...] Byen bliver klaustrofobisk. Den er både død og levende.”

Det er tydeligt, at oplevelsen af byen har forandret sig, særligt de første to uger. Folk prøver at navigere i det forandrede, offentlige rum. Der er kommet en altomfavnende tomhed og stilhed, der, afhængigt af temperament, bærer en magisk eller ubehagelig følelse med sig. Det føles som “søndag hver dag”, men med noget sørgeligt over sig som en spøgelsesby, siger 49-årige Henning, der beskriver sig som ærkebybo. Fra online arkivet Dictionary of Obscure Sorrows finder man begrebet *kenopsia*, der måske er meget betegnende for denne oplevelse: en sælsom, forladt stemning på et sted, der normalt er

myldrende med mennesker, men nu henstår stille og forladt. Dog kun nogle steder, for andre områder, eksempelvis rundt om søerne i København, kan der omvendt være så uvant fyldt, at ensretning af folkemængden er nødvendig.

Vi har oplevet hvordan deltagerne fortæller om, at de har opdaget nye hemmelige oaser, fordi de ikke ønskede at gå ud til de mest befærdede steder. Og hvordan bevægelse gennem byen, hvad end det er træning, transport, luft eller indkøb, i disse første dage indebærer nye vaner som indlejrer sig i krops- og byforståelse, hvor risiko er omdrejningspunkt. Vaner såsom en “ny social vigepligt” opstår, hvor folk som i en dans bevæger sig forbi hinanden, med en balance af betænksomhed og udskamning over manglen på samme. Personen der står lidt for tæt på; hunden der løber løs; det ubetænksomme barn. Gamle normer for nærhed og distance er i løbet af ganske kort tid forandret for en tid, og nogen nævner en eksplicit “hudsult” fra manglen på fysisk nærhed med kram og håndtryk.

Selv og samfund

Efter de første dages nedlukning af Danmark står det klart, at det særligt er én helt grundlæggende relation, folk skal forholde sig til: individet overfor andre. For når individet er spredt ud i alle de ting der berøres, bliver man opmærksom på, at grænsen for hvor “den anden” er, er mere flydende end først antaget. Der er tale om en altruistisk krise, hvor egne handlinger pludselig vikles ind i andres gennem ansvar og “forurening”, som Mary Douglas kalder det, altså risikoen for smitte. Freja, som er i højrisikogruppen, fortæller om hvordan hun oplever stor hjælp, men samtidig er opmærksom på andre på en “un-

Hamstringen ramte butikkerne hårdt. Foto: Mikkel Thelle.

derlig distancerende måde”. Selvom hun er meget opmærksom på smittefaren ved sine omgivelser, går hun ikke med maske. Faktisk synes hun det virker “udansk” med den slags. Der var en ny norm, der skulle forhandles, hvor menneskets afsmitning på omgivelser træder frem. Og deri ligger for nogle en farlig erkendelse af fremtiden. Som en interviewdeltager udtalte: “Bare vi ikke begynder at blive bange for hinanden, og bange for at komme tæt på hinanden. At vi ser sygdomme mere end vi ser mennesker.” Hun trøstede sig dog med at “der er ligesom kommet en anden omsorg ind over dialogerne [med andre mennesker]. Der er mere fællesskabsånd henover det”.

Krisen handler således ikke kun om de andre mennesker. Der er også en erkendelse af, at man selv som en delelig krop, kan være den der smitter uforvarende. Hvor du normalt ville holde døren for den næste, afstår du nu, og ikke kun fordi den anden kan smitte dig, men også omvendt. Der ligger blandt de interviewede i karantæneperioden af krisen en form for altruisme i brugen af byen – og isolationen fra den. Vi gør noget for andre, men føler os samtidig truet af dem. Måske også derfor er udskamningen og lovindgreb mod hamstring af madvarer og toiletpapir så påfaldende. Hamstringen, som

ved første øjekast er arketyper på egoisme, står i skarp modsætning til altruismen i COVID-19 med sit fokus på at sikre den ukendte anden – i særdeleshed de sundhedsmæssigt udsatte i samfundet. Som en deltager fortalte:

“Virus skelner ikke mellem race og klasser, det er en vild anarkistisk krise”. Eller som antropologen Arpan Roy noterer i forhold til tidligere udbrud med sociale slagsider, så som AIDS, “indtil videre skaber COVID-19’s tilsyneladende egalitarisme en ejendommelig situation, hvor den eneste forudsætning for smitte lader til at være selve livet, og den eneste genkendelige kategori for smitten er *den andens krop*”. Om denne lighed også holder over længere tid, er nok mindre sikkert. Men måske netop løftet om, at isolation er en solidarisk handling, og håbet om, at situationen er midlertidig, gør at en hurtig forandring af adfærd er mulig for de fleste.

Skam og skyld

Hvor går grænsen for grænseoverskridende opførsel så? Der er hurtigt kommet såvel opbakning som normalisering af ny adfærd. Mange af deltagerne fortæller åbent om, at de ofte har haft lidt politibetjent over sig og har gået og holdt øje med andre. Samtidig har de også fortællinger om, hvordan de selv er kommet til at overtræde de nye grænser, der hastigt er kommet ind over gamle vaner. Tina fortæller eksempelvis, hvordan hun på en bar bad folk om at flytte sig, fordi hun fandt det respektløst at de satte sig tæt på hende. Samtidig var hun dog opmærksom på, at hun måske selv “ikke var klar” til at gå ud og være tæt på folk – så kroppen er her i konstant forhandling mellem en kollektiv moral og en individuel oplevelse af risiko. De første par dage var folk rådvilde og skamfulde ved “forkerte” reaktioner – at have krammet, stået tæt, nyst ud i luften, hamstret – men også ved at føle en trang til at være moralsk politi overfor andre. På trods af frustrationer og udfald etablerede folk dog efter kort tid nye vaner og affandt sig generelt med de adfærdsmæssige forandringer. Midt i al isolationen har der formet sig anstrøg af en kollektiv bevidsthed, hvor man “står sammen om det” og har hilst på personer, man ikke kendte, på den tomme gade.

Krisen handler også om synet på sig selv. Det er ikke blot om man er smittet eller ej, og hvor man spreder sine aftryk, men også om konsekvenserne ved at blive smittet, hvis man eksempelvis er i højrisikogruppen. Vi møder eksempelvis gravide Louise på en legeplads på den første dag af karantænen. Over weekenden mellem statsministerens afgørende pressemøde om nedlukning den 11. marts og effektueringen af karantænen den 16. opstod hendes nervøsitet, da hun fandt ud af, at hun som gravid var i risikogruppen. Louise beskrev det som en ny situation, hvor hun lige skulle finde ud af, hvad der var det rigtige at gøre. Hun følte sig både fanget i sin krop og i sit hjem, men kunne ikke se et alternativ til primært at blive hjemme, selvom hun allerede følte, at det var hårdt. At gå på legeplads var nødvendigt for hendes ældste datter, men også noget Louise havde svært ved at slippe af i. Under

interviewet bliver hun mere og mere fokuseret på børnene, der løber forbi og kaster sand på hinanden, og da hendes barn på to løber hen for at lege med et fremmed barn i et legehus, siger hun til sin kæreste, at han skal få fat på hende. Hendes kæreste mener ikke, det er nødvendigt, men Louise siger, at hun kan se, at det andet barns far ser ængstelig ud. Gennem at se sig selv som risikogruppe oplever hun, at hendes datters krop ikke kun tilhører datteren selv længere, ligesom hendes egen gravide krop grundlæggende er et fælles anliggende.

En anden interviewdeltager, Liselotte, har været i Italien lige inden karantænen. Først var hun nervøs for at tage afsted og rådførte sig om det, mens hun ved hjemkomsten, dagen før pressemødet, oplevede skamfuldhed og tog sin temperatur flere gange om dagen.

“Der var folk omkring mig som stadig var sådan, ‘haha, nårh ja du har jo været i Italien’. Jeg følte mig skamfuld fordi jeg var uden for. [...] En venindes bror sagde, at jeg var uansvarlig fordi jeg tog [ind] på studiet. [...] Jeg tror jo personligt for mig, at det er en lettelse, at der er kommet national karantæne. Nu er der blevet sat nogle strukturelle begrænsninger på mig, sådan så det ikke kun er op til mig. [...] Altså sundhedsmyndighederne siger noget, men så tager folk ud og soler sig samtidig. Så sker der en social udskamning. I går sad vi på en trappesten og drak en øl og folk sendte os fordømmende blikke. I et landsbysamfund ville man ligesom vide om folk var syge. Inde i byen er der en konstant skepsis, fordi ingen ved om andre er syge. Det er ikke en rar stemning.”

Liselotte udtrykker her noget generelt, nemlig at den statslige styring som Danmark senere blev kendt for, var en lettelse. Vi kan se det som en overførsel af ansvar for den delelige krop og dens myriader af dilemmaer fra den enkelte til en ansvarlig statsminister. I weekenden inden pressemødet i begyndelsen af marts, hvor Danmark blev lukket ned, mødtes Diana med sin ældre moster. Der skulle altså gå fem dage før Corona var på alles læber. De mødtes på stationen, og hun ville give hende et kram, som hun plejede, men mosteren sagde “nej, nej hold op! Det må vi ikke nu”. Man var begyndt at snakke om, at man skulle holde afstand, men alvoren var ikke helt gået op for Diana:

“Jeg var sådan lidt ‘nårh, ja ja.’ Altså, det skal nok gå, ikke. Og så lavede jeg lidt sjov, og så siger jeg ‘jamen, vi skal jo alle sammen have det,’ og så fik jeg en skideballe. En ærlig skideballe, ikke. Og hun var sådan lidt ‘sådan må du simpelthen ikke tænke!’ Hun var sådan ‘det går ikke, og vi er mange ældre mennesker’ og alt muligt om, at vi skulle jo passe på, det var alvorligt, og vi kender ikke situationen endnu. Og dér gik det ligesom op for mig, og jeg tænkte ‘nå ja, det er jo rigtigt’. [...] Jeg husker det lige så tydeligt, og så fik jeg næsten dårlig samvittighed.”

Folk oplever et skel mellem kontrol og smittebegrænsning. På den måde kan man opleve, at folk mødes med bekendte eller tager på date med ukendte, med relativ stor sandsynlighed for smitte, men nægter at mødes med deres forældre, da de er bange for risikoen for at være smittebærer for netop dem. Selv efter samfundet åbnede mere op og forældre gik mere ud, valgte nogle stadig ikke at mødes med deres forældre, da der for dem ligger en ansvarlighed, hvis de bliver smittet. Hvad, eller hvem, der er i risiko, og hvor risikabelt det er, er altså forhandlet i forhold til relationen til andre. Jo tættere, jo mere ansvarlighed.

Fortidens fremtid

Ved karantænen begyndelse står det klart, at der ikke er en afklaret tids-horisont på krisen andet end to uger – til at starte med. Bartenderen Martin reflekterede over det med tiden: “Altså jeg kigger altid to uger frem ad gangen. Og er ret indstillet på, at jeg ikke kan planlægge en måned frem. Det er jo bare at acceptere en dag af gangen”. Tilsyneladende er deltagerens kroppe også spændt ud mellem nutiden og den fremtid, der konstant ændrer sig med nye prognoser og udbrud – for mange også uden at have erfaringer fra fortiden som de kan bygge på. En deltager på 17 år fortæller eksempelvis, at han har ledt efter lignende kriser i løbet af sit liv, for at have noget at holde sig til, men ikke engang SARS-epidemien har han erindring om. Mange har oplevet AIDS, fugleinfluenza og andre epidemier, men ikke nogen der har ramt så tilsyneladende bredt og alment.

De ændrede livsforhold taler måske også ind i en mere abstrakt, eksistentiel fremtid. Tina taler for eksempel længe om, at man burde bruge erfaringerne fra COVID-19 til at overveje, hvad man bruger sit liv på. Imens taler Martin om, hvordan der “er ingen klarhed nu og det bliver man også påvirket af. Den her tåge, der hedder Corona”. Det er en tåge, der lægger sig over fremtiden, så man må leve en dag ad gangen. Samtidig oplever mange også i byrummet en intensiv nutid, hvor der både sker ekstremt meget og ingenting på samme tid. Diana siger: “Jeg synes dagene går virkelig stærkt. Altså de her dage, hvor man ikke laver noget eller hvor man forsøger måske at lave noget, men ikke nødvendigvis får lavet så meget. Jeg synes virkelig, at dagene forsvinder rigtig hurtigt. Det har været lidt specielt.”

Grundlæggende virker det som om der er en venten, eller længsel, efter at kunne samle den delelige krop ved at genvinde kontrol over dens grænser, også selvom det kan blive under nye vilkår. Flere taler om en ny normal. Om det er med håb eller ængstelse er svært at vurdere, men sammenlignet med andre eller tidligere trusler, der kan lokaliseres og holdes på distance, så gør COVID-19 vores umiddelbare, og ikke nødvendigvis direkte sanselige, omgivelser til en risiko.